

**RAQAMLI DAVLAT BOSHQARUVI SHAROITIDA DAVLAT
XIZMATCHILARINING KASBIY VA AXLOQIY
KOMPETENSIYALARINI INTEGRATSIYALASH**

Toshpolatova Shirin Muxiddinovna

O'zbekiston milliy universiteti

tayanch doktoranti

KIRISH

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi davlat boshqaruvi tizimining mazmuni, shakllari va faoliyat mexanizmlarini tubdan o'zgartirmoqda. Elektron hukumat, raqamli davlat xizmatlari, katta ma'lumotlar, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari hamda sun'iy intellekt texnologiyalarining davlat boshqaruviga joriy etilishi boshqaruv jarayonlarining tezkorligi va samaradorligini oshirish bilan birga, davlat xizmatchisining kasbiy faoliyatiga qo'yiladigan yangi talablarni ham yuzaga keltirmoqda. OECD tadqiqotlarida ham raqamlashtirish davlat sektorining an'anaviy faoliyat usullarini o'zgartirayotgani va davlat xizmatchilarida yangi raqamli hamda boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish zarurligi ta'kidlanadi [1].

Raqamli davlat boshqaruvi sharoitida davlat xizmatchisining kasbiy kompetentligini faqat muayyan lavozim vazifalarini bajarish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar yig'indisi sifatida talqin qilish yetarli emas. Chunki raqamli muhitda qabul qilinayotgan boshqaruv qarorlari insonlarning huquq va manfaatlariga bevosita ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli davlat xizmatchisi texnologik imkoniyatlardan foydalanish bilan bir qatorda, ularning ijtimoiy va axloqiy oqibatlarini ham anglay olishi lozim.

Davlat xizmatining samaradorligi uning texnik va tashkiliy imkoniyatlari bilangina emas, balki davlat xizmatchilarining axloqiy mas'uliyati bilan ham

belgilanadi. OECD tomonidan ishlab chiqilgan davlat integriteti konsepsiyasida davlat xizmatchisining faoliyati umumiy axloqiy qadriyatlar, tamoyillar va me'yorlarga muvofiq bo'lishi hamda jamoat manfaatlarining shaxsiy manfaatlardan ustuvorligi ta'minlanishi zarurligi qayd etiladi [2]. Demak, raqamli transformatsiya sharoitida davlat boshqaruvining texnologik modernizatsiyasi kasbiy axloqning mazmuniy yangilanishi bilan uyg'unlashishi kerak.

Mazkur masalaning yana bir muhim jihatini sun'iy intellekt va algoritmik tizimlardan foydalanish bilan bog'liq. UNESCOning Sun'iy intellekt etikasi bo'yicha tavsiyasida inson qadr-qimmati va huquqlarini himoya qilish, shaffoflik, adolatlilik hamda inson nazoratini ta'minlash AI tizimlaridan foydalanishning muhim axloqiy tamoyillari sifatida ko'rsatiladi [3]. Bu talablar davlat xizmatchilarining raqamli kompetentligini axloqiy mas'uliyat bilan birgalikda rivojlantirish zaruratini kuchaytiradi.

O'zbekiston Respublikasida davlat fuqarolik xizmatini takomillashtirish jarayonida ham davlat xizmatchilarining kasbiy faoliyati, huquq va majburiyatlari hamda odob-axloq qoidalariga rioya etish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan [4]. Shu jihatdan davlat xizmatchisini tayyorlash jarayonida raqamli bilim va ko'nikmalarni axloqiy qadriyatlar bilan integratsiyalash zamonaviy davlat xizmatining muhim vazifalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Shundan kelib chiqib, mazkur tadqiqotning maqsadi raqamli davlat boshqaruvi sharoitida davlat xizmatchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning konseptual asoslarini aniqlash va uning tarkibiy komponentlarini asoslashdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli, kompetensiyaviy, aksiologik va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Tizimli yondashuv davlat xizmatchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini o'zaro bog'liq bilim, ko'nikma, qadriyat va faoliyat

elementlaridan tashkil topgan yaxlit tizim sifatida ko‘rib chiqishga imkon berdi.

Kompetensiyaviy yondashuv asosida davlat xizmatchisining professional faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikmalari bilan bir qatorda, murakkab vaziyatlarda mustaqil va mas’uliyatli qaror qabul qilish qobiliyati tahlil qilindi. Zamonaviy davlat xizmatida kompetensiyalarni rivojlantirish faqat kadrlarni tanlash bilan cheklanmasdan, ularni uzluksiz o‘qitish va professional rivojlantirishni ham qamrab olishi kerak [1].

Aksiologik yondashuv orqali davlat xizmatining mazmunini tashkil etuvchi halollik, adolat, xolislik, qonuniylik, mas’uliyat va fuqarolarga xizmat qilish kabi qadriyatlarning kasbiy kompetentlikdagi o‘rni o‘rganildi. OECDning davlat integritetiga oid yondashuvida ham davlat sektorida axloqiy standartlarni belgilash, ularni huquqiy va institutsional mexanizmlar orqali mustahkamlash muhimligi ko‘rsatilgan [5].

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari raqamli davlat boshqaruvi sharoitida davlat xizmatchisining kasbiy-axloqiy kompetentligini faqat axloqiy me‘yorlarni bilish yoki raqamli texnologiyalardan foydalanish qobiliyati bilan cheklab bo‘lmasligini ko‘rsatdi. Mazkur kompetentlik kasbiy bilim, axloqiy qadriyat, raqamli savodxonlik va mas’uliyatli qaror qabul qilish qobiliyatining o‘zaro integratsiyasini ifodalashi lozim.

Bizningcha, davlat xizmatchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini quyidagi besh komponent asosida ifodalash mumkin.

Birinchi komponent — **kasbiy-kompetensiyaviy komponent**. U davlat xizmatchisining o‘z lavozim vazifalarini samarali bajarishi uchun zarur bo‘lgan huquqiy, boshqaruv va maxsus bilim hamda ko‘nikmalarni qamrab oladi.

Ikkinchi komponent — **axloqiy-qadriyatli komponent**. Mazkur komponent halollik, adolat, xolislik, qonuniylik, mas’uliyat va jamoatchilik manfaatlariga sodiqlik kabi qadriyatlarni o‘z ichiga oladi. Davlat integritetining

mazmuni ham aynan umumiy axloqiy qadriyatlar va me'yorlarga rioya qilish hamda jamoat manfaatini ustuvor qo'yish bilan belgilanadi [2].

Uchinchi komponent — **raqamli kompetensiya**. Davlat xizmatchisi elektron davlat xizmatlari, raqamli platformalar, axborot tizimlari va zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lishi zarur. Raqamli transformatsiya davlat xizmatchilaridan an'anaviy boshqaruv ko'nikmalariga qo'shimcha ravishda raqamli va ma'lumotlar bilan ishlash kompetensiyalarini ham talab etmoqda [1].

To'rtinchi komponent — **raqamli-axloqiy kompetensiya**. Bu davlat xizmatchisining raqamli muhitda axborotdan mas'uliyatli foydalanishi, shaxsiy ma'lumotlarning daxlsizligini ta'minlashi, raqamli qarorlarning ijtimoiy oqibatlarini anglay olishi va texnologiyalardan foydalanishda inson manfaatlarini ustuvor qo'yish qobiliyatidir. UNESCO AI etikasi bo'yicha tavsiyasida ham inson huquqlari va qadr-qimmati, shaffoflik, adolatlilik va inson nazorati asosiy tamoyillar sifatida belgilanadi [3].

Beshinchi komponent — **mas'uliyatli qaror qabul qilish kompetensiyasi**. Raqamli boshqaruvda katta hajmdagi ma'lumotlar va avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanish davlat xizmatchisidan qarorning nafaqat texnik, balki huquqiy va axloqiy jihatlarini ham baholashni talab qiladi. Bunda davlat xizmatchisi qarorning qonuniyligi, xolisligi, adolatliliigi va fuqarolar manfaatlariga muvofiqligini aniqlay olishi lozim.

Shu asosda davlat xizmatchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning quyidagi konseptual modeli taklif etiladi:

Kasbiy bilim → Raqamli kompetensiya → Axloqiy qadriyatlar → Raqamli etika → Mas'uliyatli qaror qabul qilish → Fuqaroga yo'naltirilgan davlat xizmati.

Mazkur modelda kasbiy bilim boshlang'ich asos vazifasini bajarsa, raqamli kompetensiya davlat xizmatchisining zamonaviy texnologik muhitga

moslashishini ta'minlaydi. Axloqiy qadriyatlar esa texnologik imkoniyatlardan foydalanishning insonparvarlik va ijtimoiy mas'uliyat mezonlarini belgilaydi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar davlat xizmatchilarini tayyorlashda kasbiy va axloqiy kompetensiyalarni alohida shakllantirishdan ko'ra, ularni integratsiyalashgan holda rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi. Ayniqsa, raqamli davlat boshqaruvi sharoitida texnologik bilim axloqiy mas'uliyat bilan birgalikda namoyon bo'lishi kerak.

Davlat xizmatchisi raqamli tizimdan foydalanishda uning texnik imkoniyatlarini bilish bilan cheklanmasdan, mazkur texnologiyaning fuqarolar huquqlari, shaxsiy daxlsizlik va ijtimoiy adolatga ta'sirini ham baholay olishi zarur. Bu jihatdan raqamli etika davlat xizmatchisining zamonaviy kasbiy kompetentligining ajralmas qismiga aylanmoqda.

Kasbiy-axloqiy kompetentlikni rivojlantirish uchun davlat xizmatchilarini tayyorlash dasturlariga amaliy keyslar, axloqiy dilemmalar, manfaatlar to'qnashuvi, raqamli ma'lumotlardan foydalanish, axborot xavfsizligi va sun'iy intellektdan mas'uliyatli foydalanishga oid mashg'ulotlarni kiritish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv nazariy bilimlarni real kasbiy vaziyatlarda qo'llash imkonini beradi.

OECD davlat sektorida yuqori axloqiy standartlarni belgilash bilan birga, ularni davlat xizmatchilari tomonidan o'zlashtirish, ichkilashtirish va amaliyotda qo'llash mexanizmlarini yaratish zarurligini ta'kidlaydi [5]. Shu sababli kasbiy-axloqiy kompetentlikni shakllantirish bir martalik o'quv kursi emas, balki davlat xizmatchisining butun professional faoliyati davomida davom etadigan uzluksiz rivojlanish jarayoni sifatida tashkil etilishi lozim.

XULOSA

Raqamli davlat boshqaruvining rivojlanishi davlat xizmatchisining kasbiy faoliyatiga qo'yiladigan talablarni sezilarli darajada kengaytirmoqda. Zamonaviy davlat xizmatchisi professional bilim va boshqaruv

ko'nikmalaridan tashqari raqamli texnologiyalardan mas'uliyatli foydalanish, axloqiy muammolarni anglash va fuqarolar manfaatlariga mos qaror qabul qilish kompetentligiga ega bo'lishi zarur.

Tadqiqot natijasida davlat xizmatchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini kasbiy-kompetensiyaviy, axloqiy-qadriyatli, raqamli, raqamli-axloqiy hamda mas'uliyatli qaror qabul qilish komponentlari asosida rivojlantirish taklif etildi. Ushbu komponentlarning integratsiyasi raqamli davlat boshqaruvi sharoitida davlat xizmatchisining professional faoliyati va axloqiy mas'uliyatini uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Shunday qilib, raqamli davlat boshqaruvi sharoitida davlat xizmatchilarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish **“kasbiy bilim + raqamli kompetensiya + axloqiy qadriyat + mas'uliyatli qaror”** tamoyiliga asoslanishi maqsadga muvofiq. Mazkur konseptual yondashuv davlat xizmatining professionalligi, shaffofligi, mas'uliyatliligi va fuqaroga yo'naltirilganligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.OECD. **Skills for a High Performing Civil Service.** – Paris: OECD Publishing, 2017. – 136 p. – DOI: 10.1787/9789264280724-en.

2.OECD. **OECD Public Integrity Handbook.** – Paris: OECD Publishing, 2020. – DOI: 10.1787/ac8ed8e8-en.

3.UNESCO. **Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence.** – Paris: UNESCO, 2021.

4.O'zbekiston Respublikasi. **Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida:** O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 8-avgustdagi O'RQ-788-son Qonuni.

5.OECD. **Recommendation of the Council on Public Integrity.** – Paris: OECD, 2017. – OECD/LEGAL/0435.

6.OECD. **The Digital Transformation of Government: OECD Digital Government Studies.** – Paris: OECD Publishing, 2020.